

**ASPECTE ALE LUPTEI FORȚELOR PROGRESISTE
ȘI DEMOCRATICE DIN RÎNDURILE NAȚIONALITĂȚII
GERMANE, CONDUSĂ DE COMUNIȘTI, PENTRU APĂRAREA
INTEGRITĂȚII TERITORIALE, A INDEPENDENȚEI
ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE (1933—1940)**

MARIN BADEA

Am avut în câteva rînduri prilejul să afirm și, într-o anumită măsură, să demonstrez, folosind ca argumente mărturii documentare grăitoare prin ceea ce erau ele în măsură să releve ca fapte și, mai ales, ca substanță istorică propriu-zisă, că istoria culturii și civilizației noastre, a ceea ce au făurit mai bun și mai de preț oamenii acestor pămînturi poartă pecetea vizibilă a unei realități indubitabile : aceea că, alături de români și împreună cu ei, au trăit și au muncit într-o zonă sau alta a țării și maghiari sau germani și turci sau bulgari, iar într-o proporție mai redusă și locuitori de alte naționalități : evrei, sîrbi, tătari, ucraineni etc. S-a impus, de asemenea, observația că în procesul creației materiale și spirituale, în confruntarea, adesea foarte aspră, cu natura sau cu vitregiile istoriei, capacitatea de acțiune și aportul concret al oamenilor din această țară n-au putut și nici n-au trebuit să fie judecate după apartenența etnică ci după valoarea a ceea ce au pus la înălțarea edificiului social-istoric al țării, la apărarea gliei, ce a devenit, în mod obiectiv, patrie comună, la realizarea, în ultimă instanță, a progresului general al societății.

În plus, trebuie să fac mențiunea că nu o dată această realitate s-a reflectat adecvat în planul conștiinței istorice atît a românilor cît și a naționalităților conlocuitoare, că ea a avut un rol propulsor, mai ales în epoci sau momente de luptă, fie pentru a impune noul în viața societății, fie pentru a găsi calea cea mai simplă și mai ușor de străbătut în vederea apărării cu succes a ceea ce era fruct al conviețuirii. Oricum, și într-un caz și în celălalt (ori în ambele concomitent), s-a acționat în front comun pentru realizarea unei propășiri mai rapide a uneia și aceleiași realități sociale, în contextul căreia să fie posibilă, odată cu dezvoltarea omului ca individ social, și înflorirea trăsăturilor naționale specifice : limba, cultura, tradițiile ș.a.m.d. Este, de asemenea, limpede că fenomene ca intoleranța națională, cu întreaga gamă a elementelor ei conexe, a putut fi depășită cu succes, în ciuda alimentării ei de către forțele social-politice retrograde, numai printr-o acțiune convergentă, într-un front comun, la care au aderat forțele progresiste ale societății, atît români cît și germani, maghiari, evrei sau de alte naționalități. În acest sens, putem invoca, pe bună dreptate, spusele lui Stephan Ludwig Roth, dintr-o cunoscută epistolă către George Bariț, scrisă în primăvara anului 1848, cînd, mai ales

aici în Banat și în Ardeal, problema limbii era focarul unor intense controverse, cu rezonanță politică și ideologică : „Pentru mine, diferitele naționalități nu sînt decît fracțiuni ale unui tot mai mare. Socotesc această nesăbuită furie a luptelor pentru limbă ca îndepărtare de la ideea umanității ce în mijlocul acestor vremuri agitate e mereu maltrată și ar putea să piară“.

Unirea Transilvaniei cu România în 1918, ca și a celorlalte teritorii românești aflate pînă atunci sub dominație străină, a găsit în conștiința politică a naționalității germane o reflectare dintre cele mai obiective, ceea ce, în practică, a condus nu numai la exprimarea unor acte de aprobare și susținere dar și la acțiuni concrete, care au slujit nemijlocit consolidării unei opere ce, din punct de vedere istoric, era legic determinată. Iar pe temeiul ulterior al unei politici de factură democrat-burgheză, ce s-a străduit să realizeze în fapt Declarația de la Alba-Iulia, inclusiv deplina libertate națională pentru naționalitățile conlocuitoare, aportul constructiv al naționalității germane n-a întîrziat să se facă vizibil și, nu de puține ori, elogiât.

Se știe foarte bine că, de-a curmezișul procesului istoric de realizare a unui climat propice unei conviețuiri pașnice, de conlucrare armonioasă între români și germani, între români și celelalte naționalități, s-au așezat forțele fasciste, atît cele din exterior (Ungaria, Italia și Germania) cît și cele formate în interiorul țării cu sprijinul celor din afară. Cele din exterior, în tendința lor de slăbire a capacității de rezistență a poporului român și apoi de subordonare a sa intereselor economice și politice ale monopolurilor imperialiste pe care le reprezentau, au văzut în susținerea și încurajarea organizațiilor politice de dreapta, conduse de Alexandru Vaida Voevod, Octavian Goga, A. C. Cuza și Corneliu Zelea Codreanu, sau a organizațiilor prohitleriste, la care a aderat o parte a populației germane din România, îndeosebi tineretul, ca și în alimentarea artificială a ideologiei și a practicilor politice șovine, emenate de reprezentanți ai claselor dominante din România, o cale eficientă de acțiune pentru angrenarea României în politica lor. În fața acestui dublu pericol pentru soarta independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale, grav amenințată de tendințele revizioniste ale țărilor fasciste vecine, sprijinite de Italia mussoliniană și de Germania nazistă, forțele antifasciste românești, avînd alături de ele și forțe progresiste, democratice și patriotice din rîndurile naționalităților conlocuitoare, au pornit, cu rînduri din ce în ce mai dense, pe calea luptei organizate atît împotriva imperialismului german și a sateliților săi revizionști cît și împotriva agenturilor acestora din interiorul țării noastre.

Îndeosebi comuniștii au fost aceia care au văzut în necesitatea dezvăluirii marilor primejdii reprezentate de fascism o datorie primordială pe care trebuiau să și-o asume toate forțele democratice și progresiste ale țării, inclusiv cele aparținînd naționalităților conlocuitoare, și au făcut din mobilizarea maselor la lupta contra forțelor de dreapta o componentă fundamentală a practicii lor politice și ideologice de-a lungul anilor 1933—1940 și în continuare. În sensul reclamat de împlinirea acestor imperative, comuniștii, încă în primăvara anului 1933, pe fondul succeselor obținute în angrenarea maselor la luptă pentru revendicări sociale, ca în eroicele confruntări din ianuarie-februarie 1933, au chemat pe frontul acțiunii antifasciste toate forțele progresiste, inclusiv pe cele ale naționalităților

conlocuitoare. Un manifest comunist din perioada menționată, deși conținea unele erori de înțelegere a problemei naționale în România, sau a modalității istorice concrete de făurire a frontului antifascist, consemna, între altele, ideea justă că „Partidul comunist este contra asupririi naționale, e pentru drepturi egale ale tuturor naționalităților, e pentru dreptul fiecărui popor să hotărască singur asupra soartei sale” și ținea să demaște politica forțelor fasciste de învrăjbire națională, de alterare a atmosferei pașnice de conviețuire și conlucrare între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, pentru ca, în final, să cheme masele la stringerea rîndurilor, indiferent de apartenența etnică, „într-un front unic antifascist”. Adresîndu-se naționalităților, manifestul comunist citat preciza că : „Aici trăiți, aici munciți, aici să luptați mină în mină cu masele muncitoare... contra dușmanului comun : contra capitalismului fascist și războinic”¹.

Avertismentul P.C.R. că pericolul războiului nu poate să nu crească de vreme ce „politica de revizuire a tratatelor de la Versailles și Trianon”², nu numai că nu era stopată, ci, pe diverse căi, era încurajată iar burgheziei germane i se conferise deja posibilitatea de a trece la „reorganizarea armatei și la înzestrarea ei cu ultimele perfecțiuni ale tehnicii de ucidere”³, avea să găsească un ecou larg în conștiința politică a celor mai diverse forțe sociale ale țării dar, în special, în rîndurile maselor populare din Transilvania, Banat, Bucovina și Dobrogea, regiuni istorice care erau direct vizate de politica revizionismului fascist. De aceea, în diferite orașe din aceste zone istorice au fost organizate numeroase acțiuni de protest, cu participarea atît a românilor cît și a populației maghiare, germane, sîrbe ș.a.m.d. O asemenea acțiune i-a adus în prim plan, la Cluj, în seara zilei de 5 martie 1933, pe comuniștii Kupper și Klein Iosif iar o alta, la Vatra Dornei, la 11 martie, pe social-democratul Carol Mehlferber, toți trei criticînd politica regimului nazist, un regim foarte dăunător intereselor clasei muncitoare și păcii între popoare.

La intensificarea propagandei revizioniste și revanșarde declanșate de nazism puțin timp după preluarea puterii, care avea ca obiectiv și România, au răspuns prompt, alături de poporul român și antifasciștii germani din țara noastră, distingîndu-se îndeosebi cei din Bucovina, unde curentul prohitlerist a avut o aderență mai redusă. Oricum, cu prilejul unei adunări populare ce a avut loc la Cernăuți, în 10 iunie 1933, social-democratul Arthur Oberländer aprecia că „fascismul din Italia și Germania este o pregătire a unui nou război mondial”, iar la Congresul regional al organizației P.S.D. din Bucovina (5 noiembrie 1933), Carol Mehlferber declara, între altele, că „hitlerismul este un pericol pentru pacea mondială și înseamnă război mondial”. O atitudine fermă au dovedit nu numai reprezentanții clasei muncitoare, ci și ai altor forțe sociale cum a fost în cazul lui Rodolf Brandsch, personalitate politică marcantă a populației germane din Transilvania, care într-o declarație publică afirma, către sfîrșitul anului 1933, următoarele : „În fiecare sat a fost dusă acum o luptă politică necunoscută la poporul nostru. De altă parte se face imposibilă o conviețuire pașnică cu poporul majoritar și celelalte minorități, expunînd în felul acesta poporul nostru la cel mai mare pericol politic și național, mai ales că național-socialiștii au încheiat acorduri cu fracțiunile extremiste. În loc să lucreze și să lupte pentru nevoile locale ale sașilor, ei se preocupă de politica Germaniei pe care o importă aplicînd-o

sașilor, fără nici un fel de modificare, desfigurându-ne și deșărădăcinându-ne de tradițiile și sufletul nostru sășesc, care se deosebește de al germanilor“.

În fața tendințelor de proliferare a aderenților la politica de tip fascist, promovată deja de Garda de Fier, de extindere a numărului celor ce priveau peste graniță, încercînd să imite practici de genul celor horthyste sau naziste și să pună la îndoială valoarea istorică a integrității teritoriale a țării, forțele progresiste din rîndurile naționalităților conlocuitoare n-au ezitat să ia atitudine potrivnică, să condamne asemenea tendințe și să pună în evidență adevăratul conținut istoric al unor noțiuni de care, abuziv, se serveau adepții fascismului : patrie, patriotism, națiune, libertate națională ș.a.m.d. Este, poate, semnificativă, în acest sens, opțiunea lui Iuliu Kompas, din comuna Hălmăgel, jud. Arad, care, într-un memoriu din 13 ianuarie 1945, după ce declara că n-a făcut „parte din nici o organizație politică cu caracter fascist“, ținea să menționeze : „Mi-am identificat întotdeauna sentimentele cu ale românilor“.

În deplin acord cu voința și aspirațiile maselor populare, majoritatea forțelor politice angajate pe frontul luptei antifasciste, dar mai ales comuniștii, către sfîrșitul anului 1935 și începutul anului următor, și-au intensificat eforturile de demascare a revizionismului fascist și, îndeosebi, a celui horthist. Remarcabil este faptul că, în ceea ce-i privește pe comuniști, după Congresul al VII-lea al Internaționalei a III-a, ei au putut să acționeze cu un plus de realism politic, să-și bazeze hotărîrile pe analize politice care țineau cont în mai mare măsură de realitățile istorice concrete pe fundalul cărora își desfășurau activitatea, să aprecieze mai lucid unele probleme interpretate greșit în anii anteriori, mai ales cu privire la chestiunea națională, în general, și la conținutul ei în România. Pe această linie, în mod treptat, a fost revăzută imaginea procesului istoric de desăvîrșire a statului național unitar, redînd-o ca o operă ce a izvorît, în chip firesc, din voința maselor populare și nu ca produs al păcii imperialiste de la Versailles, de unde și necesitatea istorică a unor eforturi convergente, din partea tuturor forțelor patriotice, de a apăra această realizare cu prețul oricăror jertfe. De aceea, în coloanele „Scînteii“, din decembrie 1935, după ce se preciza că P.C.R. a luptat neîncetat împotriva asupririi unor popoare de către alte popoare și a militat pentru asigurarea unor drepturi foarte largi naționalităților conlocuitoare, se atrăgea atenția că, în momentul respectiv, pericolul extern este atît de grav încît „Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc“. De aceea, „Poporul român trebuie să se decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decît un singur răspuns. Cu toată energia, la nevoie cu arma în mînă, poporul român își va apăra existența contra bandiților hitleriști care vor să ne răpească independența națională“⁴.

În acțiunea de atragere a naționalităților conlocuitoare pe frontul luptei contra revizionismului fascist și, îndeosebi, a celui horthist, comuniștii s-au angajat într-o multitudine de forme concrete ale muncii politice, diversificînd neîncetat mijloacele de propagandă și de antrenare a maselor, de conștientizare a lor, pentru ca frontul rezistenței interne să fie cît mai solid cu putință. Presa, legală și ilegală, broșurile, manifestele, întrunirile secrete sau publice, demonstrațiile de stradă ș.a.m.d. au fost orientate din ce în ce mai mult în sensul combaterii fascismului intern și extern, subliniindu-se cu precădere atît dimensiunile, în curs de ampli-

ficare accelerată, ale revizionismului extern, cât și misiunea istorică ce revenea României în lupta pentru bararea tendințelor belicoase ale acestuia. O suită întreagă de publicații, scrise în limbile naționalităților conlocuitoare — noi amintind dintre cele în limba germană doar câteva: „Volkswille“, „Freies Wort“, „Neue Zeitung“ etc. — și-au îndreptat focul principal împotriva ideologiei reacționare, revizionismului maghiar sau nazist. De sub pana unor comuniști și publiciști democrați ca Georg Hromadka, Heinrich Simonis, Anton Breitenhofer și mulți alții au ieșit articole de presă și diferite alte materiale ce au vestejit cu vigoare și forță de convingere ideologia care promova izolarea naționalistă în rîndurile populației neromânești, concepțiile fascisto-corporatiste, îmbibate de idei mistice și șovine, răspindite de cercuri și forțe politice de dreapta. Au combătut teoriile și practicile diversioniste de tipul „numerus valachicus“ sau cea referitoare la așa-zisa „unitate minoritară“, ca și manifestările irendentismului agresiv, susținînd ideea că singura cale de asigurare pe mai departe a drepturilor naționale o constituie lupta dusă cot la cot, alături de masele populare românești.

Pe același fond al realităților istorice și din necesitatea de a răspunde exigențelor luptei pentru apărarea integrității teritoriale a țării, pentru consolidarea frontului intern al poporului român, Partidul comunist a supus unei noi analize, cu caracter critic, unele puncte de vedere exprimate anterior cu privire la problema națională. Pornind de la ideea că P.C.R. nu s-a pronunțat „niciodată pentru înfăptuirea dreptului de autodeterminare cu orice preț și în orice condiții“, organul teoretic al partidului, „Lupta de clasă“, cerea, în august 1939, să se renunțe la orice lozincă ce ar friza prin conținutul ei „izolarea problemei naționale din România de sarcina esențială ce stă astăzi în fața tuturor democrațiilor și revoluționarilor din lume — slăbirea și zdrobirea fascismului agresor“⁵. La rîndul său, „Scînteia“, într-un articol intitulat „Cum trebuie luptat pentru dreptul de autodeterminare“, articol care a circulat și ca material de partid difuzat pe linie organizatorică, după ce formula critici aspre la adresa denaturării lozincii cu privire la autodeterminarea națională pînă la despărțirea de statul român de către unele cadre de partid din Transilvania și Dobrogea, lozincă lansată fără a se ține seama de structura realităților istorice și de sarcinile existente în fața partidului, atrăgea atenția că o traducere în fapt a acestei lozinci ar conduce la dezmembrarea țării. Iar „de pe urma acestei dezmembrări nu ar profita desigur nici poporul bulgar, nici cel român, ci numai agresorii fasciști, în primul rînd cei germani“. În concepția conducerii P.C.R., acesta trebuia să fie „criteriul atitudinii noastre în chestia autodeterminării“⁶. De altfel, așa-zisa problemă națională devenise „un punct de sprijin pentru manevrele fasciste contra unității teritoriale și independenței României“; în aceste condiții clasa muncitoare, naționalitățile conlocuitoare înseși ca și forțele progresiste ale țării desfășurau o activitate și mai susținută pentru realizarea unui front comun, care să ducă la evitarea oricărei intervenții externe în treburile interne ale poporului român. „Proletariatul revoluționar, scria „Lupta de clasă“, este organizatorul luptei pentru apărarea independenței și integrității României. Aceasta îi impune sarcina de a organiza unirea tuturor popoarelor din România (a poporului român și a naționalităților conlocuitoare — n.n.) în vederea acestei lupte. În sfîrșit, proletariatul revoluționar este organizatorul revoluției în România. Masele naționalităților asuprite sînt un prețios aliat al muncitorimii în revoluție“⁷.

Pe temeiul acestor postulate teoretice, „Scinteia” formula concluzia că „În măsura în care comuniștii se vor afla în fruntea luptei naționalităților (...), pentru o deplină egalitate în drepturi cu ale poporului român, pentru nevoile lor vitale, sociale și naționale, în măsura în care vor ști să demaște pe revizionistii reacționari, în măsura în care comuniștii (...) vor reuși să lămurească masele asupra nevoii unei lupte comune cu poporul român și cu celelalte popoare din România împotriva celui mai primejdios dușman — agresorul fascist — în aceeași măsură masele (...) îi vor urma și vor păși la lupta pentru drepturile lor și pentru existența liberă a țării în care trăiesc”⁸. În același sens s-a pronunțat marea majoritate a comuniștilor din Transilvania și Banat când, la ședința Comitetului teritorial, din 13 aprilie 1939, considerau că „este necesar... să mobilizăm masele largi ale poporului maghiar ca, mină în mină cu poporul român, să respingă bandele revizioniste care vor să năvălească asupra hotarelor României. Tot pe baza înfrățirii comune se pot cuceri drepturi egale, cât și ridicarea nivelului de trai”⁹.

Subsumată, astfel, luptei pentru apărarea integrității teritoriale, a independenței și a suveranității naționale ale poporului român, activitatea comuniștilor pentru făurirea Frontului Popular Antifascist, pentru unirea tuturor forțelor interesate în înlăturarea pericolului fascist, care, în ascensiunea sa, punea sub semnul întrebării existența însăși a României ca stat liber, independent și suveran, întrunea atît din punct de vedere teoretic cît și al practicii politice nemijlocite toate condițiile necesare. De aceea, comuniștii români, pe drept cuvînt, în 1939, mai mult decît în anii anteriori, puteau să considere ca posibilă de rezolvat problema „creării unității muncitorești, a frontului popular, cumpănind cu atenție considerentele concentrării tuturor forțelor nefasciste”¹⁰. Îndreptățesc această afirmație nu numai considerentele deja menționate dar și corectarea altor puncte de vedere exprimate de comuniști în legătură cu forțele menite a adera la Frontul Popular Antifascist și care priveau nu numai pe social-democrați ci și unele cercuri ale burgheziei înspăimîntate de ororile comise de fascism atît în Germania cît și în țările deja cotoprite : Austria și Cehoslovacia. Fără să renunțe la propriile sale puncte programatice, fără să-și altereze doctrina alianțelor politice necesare luptei pentru înlăturarea revoluției proletare, ceea ce presupune și definirea exactă a forțelor cu care urma să se confrunte clasa muncitoare în lupta pentru împlinirea misiunii sale istorice, P.C.R. pune, totuși, pe primul plan necesitatea înfrîngerii fascismului, urgența înlăturării celui mai larg posibil front popular, capabil să cîștige confruntarea cu forțele negre ale fascismului intern și extern.

Apreciind că „apărarea independenței țării contra amenințărilor hitleriste de afară și a gardiștilor hitleriști dinăuntru, care o subminau, este o datorie a tuturor iubitorilor de popor și țară”, comuniștii, în chemarea lor fierbinte de acțiune concertată pentru închegarea Frontului Popular Antifascist, scriau în coloanele aceluiași organ de presă, „Scinteia” : „Astăzi, în aceste zile grele pentru poporul român și pentru popoarele (naționalitățile — n.n.) conlocuitoare, mai mult ca oricînd se pune chestiunea — nu ce desparte forțele democratice ci ce le unește : îi unește necesitatea luptei contra fascismului dinăuntru și dinafară. Necesitatea luptei pentru independența națională a țării. Așadar, toate eforturile, toate energiile pentru realizarea frontului unic și frontului popular antifascist care să cuprindă

toate partidele, toate organizațiile care sînt contra fascismului, contra orientării României spre Germania hitleristă și Italia fascistă”¹¹.

După cum se știe, frontul forțelor antifasciste din România, deși amplu ca dimensiuni, deși superior capacității de acțiune a dreptei, n-a putut obține victoria, balanța fiind înclinată în favoarea acesteia din urmă de presiunile și ingerințele directe ale fascismului extern. În aceste condiții, cînd și pe plan extern România s-a văzut complet izolată după înfrîngerea Franței și alungarea trupelor engleze de pe continent, ciopîrtirea teritorială succesivă a țării a fost inevitabilă. Dar, și în aceste condiții, vocea conștiințelor lucide din rîndurile naționalităților conlocuitoare, a celor ce au împărtășit cu consecvență ideea că drumul devenirii istorice a naționalităților cărora le aparțineau era strîns legat de acela al poporului român, ca popor majoritar pe acest teritoriu, a continuat să răsune și să fie ascultată. Numărul lor este desigur mai mare dar noi vom aminti aici doar pe așa-numiții „dizidenți”, în frunte cu Johann Anton, de la Timișoara, președintele cooperativei șvăbești „Centru”, care acuza, la începutul anului 1940, pe conducătorii secției timișene a Volksgemeinschaft-ului „că fac politică de izolare și că pe ei i-au exclus din formațiunea lor fiindcă nu au consimțit la această politică”... „Fracțiunea d-lui Johann Anton, informa o dare de seamă a Gărzii Naționale din ținutul Timiș, pentru luna aprilie 1940, își arată dorința de a face o politică loială față de statul român”.

Cînd a survenit odiosul Dictat de la Viena, spiritele progresiste, democratice din rîndurile naționalității germane au condamnat actul ca atare. Așa, de pildă, casierul comunei Circul, județul Făgăraș, conform unei note informative a poliției acestui județ, a exprimat deschis ideea că, din punctul de vedere al sașilor, e „mai bine cu românii decît cu ungurii, lovitura care s-a dat României cu tăierea Transilvaniei în două este o lovitură dată și minorității germane, pe care a despărțit-o în două”¹².

De pe asemenea poziții, forțele patriotice ale poporului român și ale naționalităților conlocuitoare, în frunte cu clasa muncitoare și Partidul comunist, s-au angrenat într-o luptă și mai susținută contra fascismului și hitlerismului, împotriva atragerii României pe calea războiului antisovietic, iar apoi, din iunie 1941, pentru scoaterea țării din război și alăturarea ei coaliției Națiunilor Unite. A fost o luptă dură, în cursul căreia au fost făcute sacrificii imense, dar care finalmente avea să fie încununată cu laurii victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antihitleristă, ea fiind cu adevărat începutul unei ere noi : era revoluției populare și a construcției socialiste, operă a poporului român și a naționalităților conlocuitoare. De aceea, pe bună dreptate, la plenara comună a consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană, din 14 martie 1978, după ce a reamintit ideea că „istoria este plină de învățăminte cu privire la lupta comună a oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități împotriva asupririi și inegalității”, tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia că „toate mărețele realizări pe care le-am obținut pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate le datorăm, în primul rînd, eforturilor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, români, maghiari, germani, sîrbi — întregului nostru popor, care, într-o deplină unitate, înfăptuiește neabătut politica internă și externă a partidului și statului nostru”¹³.

- ¹ Arhiva I.S.I.S.P., de pe lângă C.C. al P.C.R., cota A XVIII-81, inv. 1388.
- ² „Scinteia”, din 15 aprilie 1933.
- ³ „Alarma”, din ianuarie 1933.
- ⁴ „Scinteia”, an. V, nr. 27—28, din decembrie 1935.
- ⁵ *Ibidem*.
- ⁶ „Scinteia”, an. IX, nr. 21 din 26 iulie 1939 ; vezi și Arh. C.C. al P.C.R., fond 1/1939, mapa 51.
- ⁷ „Lupta de clasă”, nr. 6 din august 1939.
- ⁸ „Scinteia”, din 26 iulie 1939.
- ⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1/1939, mapa 166.
- ¹⁰ Arh. I.S.I.S.P., cota Ab XXIII-14.
- ¹¹ „Scinteia”, an. IX, nr. 15—16, din 24 ianuarie 1939.
- ¹² Arh. C.C. al P.C.R., colecția 50, dos. 2541, f. 522.
- ¹³ Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate, vol. 15, Edit. politică, București, 1978, p. 576.